

Макаренко Л. О.

старший науковий співробітник

відділу теорії держави і права

Інституту держави і права

ім. В. М. Корецького НАН України,

к.ю.н., старший науковий співробітник

НАЦІОНАЛЬНА КУЛЬТУРА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

В умовах глобалізації в обговоренні проблеми прав людини першочергового значення набуває проблема співвідношення універсального і культурно-різноманітного в їх змісті та здійсненні. Здавалось би, наслідками глобалізації мала б бути уніфікація всіх процесів у світі, включаючи правові й культурні. Проте певною реакцією на процеси уніфікації стала особлива увага до збереження культурного різноманіття. Особливо гостро цей стан виявився у сфері права.

Як відомо, у світовій політичній і правовій філософії щодо питання універсальності прав людини стикаються діаметрально протилежні позиції універсалізму і партикуляризму. На універсальності ідеї прав людини, її єдності для всіх культур наполягають представники універсалістського лібералізму (Дж. Роулз, Р. Дворкін). Заперечення універсальності цієї ідеї походить від різних форм партикуляризму, у яких зроблено акцент на різноманітності культур, їх прагненні захистити свою ідентичність (М. Сендел, А. Макінтар) [1, с. 36].

У найзагальнішому вигляді під національною ідентичністю розуміють відчуття колективної належності до конкретної національної спільноти, її культури. Так, на думку американської дослідниці Л. Грінфелд, національна ідентичність в її суто сучасному розумінні є ідентичністю, яка полягає в належності до народу, найважливішою ознакою якого є те, що його визнають як націю [2, с. 57].

Концепція універсальності прав людини піддається особливо гострій критиці у зв'язку з тим, як стверджується, що вона дозволяє Заходу нав'язувати іншим

країнам, іншим культурним співтовариствам свої стандарти прав людини [3, с. 83]

Представники абсолютного універсалізму виловлюються про можливість застосування у всесвітньому масштабі єдиної, універсальної концепції прав людини. Зокрема, П. Добрянський стверджує, що права людини належать внаслідок самого факту належності до людського роду і мають бути гарантовані на основі принципу рівності [4].

Прихильники універсальності прав людини припускають наявність певних загальних стандартів прав людини, застосованих до будь-якого суспільства. Їх позиція зводиться до того, що права людини є продукт однієї культури, а відповідні стандарти вироблені в результаті зусиль усього міжнародного співтовариства.

Прихильники ж концепції культурного релятивізму виходять з того, що кожен культуру можна оцінити лише на основі її власних принципів, а не універсальних критеріїв. Права людини, в міжнародних документах, реалізуються в тій чи іншій країні з урахуванням її культурних (національних, релігійних) особливостей.

Головною засадою релятивізму є теза про те, що система моральних цінностей різних суспільств детерміновані такими явищами, як історія, традиція, географічні обставини та світогляд. Людина як представник певного суспільства не може оцінювати систему моральних цінностей іншого суспільства, оскільки її розуміння оточуючої дійсності сформоване культурою її середовища настільки, що вона не спроможна не спотворено сприймати інші моральні цінності. Релятивісти заперечують можливість дослідження феномена культури крізь призму природи людини, яка не може існувати у поза культурному (позасоціальному) середовищі [5, с. 34].

Різноманіття культур не виключає, а припускає універсальність прав людини як загальнолюдських цінностей. І все-таки з позиції критиків людських прав можна виокремити раціональне зерно. О. Лукашова пише про неприпустимість форсування процесу прийняття універсальних стандартів прав людини незахідними культурами [6, с. 243].

В умовах глобалізації нормою життя стає перехресна взаємодія різних цивілізацій, культурне розмаїття, еkleктичне поєднання стилів і смаків. Це може, з одного боку, розширити культурні обрії національного суспільства, посилити його дієздатність, збагатити палітру фарб буття, а з іншого – підірвати його життєві сили, зумовити моральний занепад і деградацію. Подальша глобалізація сучасного світу дедалі більше загострює проблему збереження культурної самобутності окремих етнічних спільнот, перспектив із національно-культурною ідентичністю [7, с. 23-72].

Суперечність універсальних глобальних цінностей і вимог на місцях зберегти свою самобутність становить зміст і визначає напрям соціальних змін в сучасному глобалізованому світі. Цю суперечність можна визначити як зіткнення ідентичностей [8, с. 155-156].

М. Козловець стверджує, що національна культура як важливий чинник формування української національної ідентичності потребує підвищення свого соціального й державного статусу. Українське суспільство за підтримки держави шляхом модернізації культурного життя має розвивати й продукувати власні цінності, символи та смисли, творити єдиний соціокультурний, гуманітарний простір нації, у якому українці могли б осмислювати себе, свою країну й навколишній світ.

Майбутнє України в контексті глобалізаційних процесів буде стимулюватися й визначатися, насамперед, такими чинниками, як: а) збереження її культурного архетипу й статусу в єдності із формуванням нової національно-політичної ідентичності й ментальності; б) всебічна підтримка культури, науки, освіти; в) творення високих зразків сучасної української високої (елітарної) культури; г) повноцінна інтеграція національної культури до світового культурного простору; г) здатність та готовність України при розв'язанні своїх локальних, національних проблем, адекватно відповідати на виклики глобалізації [9, с. 20].

Отже, різноманіття культур не виключає, а припускає універсальність прав людини як загальнолюдських цінностей, водночас в процесі інтеграційних процесів перед компаративістикою стоїть складне завдання виявлення та

врахування особливостей національної правової культури, спільного та відмінного в історії та менталітеті різноманітних суспільств тощо.

Список використаних джерел

1. Максимов С. Права людини: універсальність і культурна різноманітність // Право України. – 2010. - № 2. – С. 36-42.
2. Козловець М.А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: монографія. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 558 с.
3. Честнов И.Л. Универсальны ли права человека? (Полемические размышления о Всеобщей декларации прав человека) // Правознавство. – 1999. - № 1. – С. 22-90.
4. Добрянський П. Права людини з позиції універсалізму та релятивізму // Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.lawyer.org.ua/?w=r&i=12&d=694>
5. Колесніченко М.Н. Універсальність прав людини: сучасні підходи до проблеми // Наукові праці Чорноморського державного університету ім. П. Могили. – Т. 178, Вип. 166: Політологія / редкол.: М.О.Багмет (голова). – Миколаїв : ЧДУ ім. П. Могили, 2012.– С. 31-35.
6. Лукашова Е. Права человека: конфликт культур // Материалы философско-правовых чтений памяти академика В.С. Нерсесянца / Сост. В.Г. Графский. – М.: Норма, 2006. – С. 241-255.
7. Людина і культура в умовах глобалізації // Збірник наукових статей. – К.: ПАРАПАН, 2003. – 400 с.
8. Козловець М.А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації : монографія. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 558 с.
9. Козловець М.А. Національна ідентичність у контексті глобалізації: соціально-філософський аналіз: автореф. ...доктора філос. наук: 09.00.03. – К., 2010. – 32 с.